

**Regionalna Deklaracija saveta za štampu iz jugoistočne Evrope i Turske
o etici i transparentnoj upotrebi veštačke inteligencije u medijima
Ohrid, 20. maj 2025.**

Preambula

Mi, predstavnici saveta za štampu i medije iz jugoistočne Evrope i Turske, okupljeni u Ohridu (Severna Makedonija) na Regionalnom skupu o medijskoj etici i odgovornoj upotrebi veštačke inteligencije u redakcijama,

Podsećajući na ulogu novinara u proizvodnji i širenju informacija od javnog interesa, posebno u kriznim vremenima i u vreme izbora, i ističući značaj da ta uloga ostane slobodna od pritisaka ili uticaja,

Naglašavajući ključnu ulogu medijske samoregulacije u zaštiti javnog interesa i u promovisanju odgovornog izveštavanja u digitalnoj eri kroz primenu novinarskih etičkih standarda, kao i u doprinosu minimiziranju državne intervencije u oblasti slobode medija i zaštiti od sudskih postupaka protiv medija,

Podsećajući na kontinuirane pretnje bezbednosti novinara u regionu i zabrinuti zbog ponovnog pojavljivanja političkih pretnji nezavisnosti medija, kroz zloupotrebe državnih resursa, uključujući i oglašavanje, nastojanja političkih aktera da kontrolišu medije, povlačenje akreditacija novinarima, oštre napade koji imaju za cilj stigmatizaciju i diskreditaciju medija, kao i kroz ciljano napadanje medija putem zloupotrebe pravosudnih postupaka,

Prepoznajući rastući uticaj veštačke inteligencije (VI) na novinarstvo, medije i javnost,

Prepoznajući njen transformišući potencijal, ali i rizike koje predstavlja po etičke standarde, profesionalizam i poverenje javnosti,

Podsećajući na napore saveta za štampu i medijskih saveta u unapređenju etičkih kodeksa radi uključivanja etične upotrebe VI u redakcijama,

Ističući hitnost potrebe da novinari, medijski profesionalci i građani steknu veštine upotrebe VI, kako bi im se omogućila navigacija kroz evoluirajući informacioni pejzaž, naročito kroz sposobnost da razlikuju pouzdane informacije od nepouzdanih i da podržavaju profesionalno novinarstvo,

Potvrđujući izjavu o integraciji VI u redakcije jugoistočne Evrope i Turske, usvojenu na Regionalnoj konferenciji "Priča o poverenju: Put ka kvalitetnom novinarstvu u jugoistočnoj Evropi i Turskoj u digitalnom dobu",

Svesni krize održivosti medija i potrebe za izvorima finansiranja koji podržavaju novinarstvo od javnog interesa i informativne medije u dobu VI, uključujući i pravično deljenje prihoda generisanih od pouzdanih sadržaja prema modelima VI.

Principi Deklaracije

VI kao podrška, a ne zamena

Veštačka inteligencija (VI) treba da služi kao alatka za podršku novinarima i redakcijama, ali nikada kao zamena za ljudsku procenu, profesionalno rasuđivanje ili uredničku odgovornost.

Transparentnost i označavanje sadržaja generisanog VI

Upotreba VI u kreiranju, izboru ili obradi medijskog sadržaja mora biti transparentna i odgovorna. Javnost ima pravo da razume kada i kako VI značajno oblikuje informacije koje primaju. Obaveštenje treba da bude proporcionalno uticaju uloge VI. Konkretno, kada VI značajno menja predstavljanje, kontekst ili suštinu sadržaja - bilo u tekstualnom, slikovnom, audio ili video obliku - to mora biti jasno saopšteno publici. Posebna pažnja mora se posvetiti sadržajima koji su u potpunosti ili delimično generisani od strane VI, posebno kada se ne razlikuje očigledno od sadržaja koji su stvorili ljudi. Takav materijal treba jasno i vidljivo označiti. Manipulativne forme sadržaja generisanog pomoću VI, poput "deepfake" sadržaja ili sintetičkog govora, ne smeju se objavljivati bez odgovarajućeg etičkog opravdanja, upozorenja i konteksta, kako bi se javnost informisala o njihovoj prirodi.

Urednička odgovornost i procena rizika

Konačna odgovornost za medijski sadržaj mora biti na novinarima i urednicima. Pre upotrebe VI - posebno u situacijama visokog rizika, kao što su izbori, konflikti ili krize u vezi sa javnim zdravljem - medijske organizacije treba da sprovedu procene rizika, koje su proporcionalne i osjetljive na kontekst, uzimajući u obzir potencijalni uticaj na poverenje javnosti, grupe u riziku i pouzdanost informacija. Algoritmi ne smeju donositi odluke bez ljudskog nadzora.

Kredibilnost i provera činjenica

Sav medijski sadržaj kreiran pomoću VI podložen je istim standardima provere, tačnosti i etičnog postupanja, kao i sadržaj kreiran bez upotrebe VI.

Medijski pluralizam, raznovrsnost i zaštita ranjivih grupa

Novinari treba da budu svesni da VI može dovesti do diskriminacije, pristrasnosti ili upotrebe štetnih stereotipa, kao i da može stvoriti tzv. "informacione balone", koji ograničavaju pristup različitim gledištima i izvorima.

Odgovornost i nadzor u upotrebi VI

Mediji treba da uspostave jasne interne politike i smernice za odgovornu i etičku upotrebu VI.

Privatnost i zaštita podataka

Principi zaštite ličnih podataka moraju biti strogo poštovani prilikom bilo koje upotrebe VI. Sakupljanje ili obrada ličnih podataka bez informisanog pristanka i adekvatne pravne osnove nisu dozvoljeni.

Edukacija i VI pismenost

Potrebna je sistematska podrška za obrazovanje novinara, medijskih profesionalaca i javnosti o kritičkom razumevanju i bezbednoj upotrebi VI. VI pismenost treba da postane sastavni deo medijskog obrazovanja i kampanja za podizanje svesti.

Modernizacija etičkog okvira

Treba uspostaviti efikasne mehanizme za rešavanje žalbi i za reagovanje u slučajevima neetične ili manipulativne upotrebe sadržaja koji je generisan alatima VI.

Mediji kao čuvari demokratije

Mediji treba da zadrže svoju ulogu kontrolora vlasti, a VI treba da se koristi u skladu sa tom demokratskom funkcijom. Algoritmi treba da ojačaju - a ne zamagle - principe odgovornosti, transparentnosti i zaštite javnog interesa.

Zaključak

U vreme kada veštačka inteligencija postaje sastavni deo medijskog ekosistema, od suštinske je važnosti da se ona koristi na etičan, odgovoran i transparentan način.

Mi, potpisnici ove Deklaracije, obavezujemo se da ćemo:

- unapređivati novinarske etičke kodekse u skladu sa novim etičkim izazovima;
- podsticati saradnju i razmenu najboljih praksi među samoregulatornim telima i medijskim udruženjima u regionu;
- obezbediti kontinuiranu obuku za odgovornu primenu VI u medijima;
- podizati svest i razvijati kritičku pismenost u oblasti VI među novinarima, medijskim profesionalcima i građanima.

Uvereni smo da samo kroz etiku, transparentnost i zajedničku viziju možemo izgraditi medijski sistem koji je otporan, inkluzivan i dostojan poverenja javnosti u digitalnoj eri.

Ohrid, 2025.

Finansira
Evropska unija